

شیخ رهزای تاله بانی

علی خورشید

له م شیره یا گوتوبه تی:

بهینه کان عه بی مه کن خوارو که چن (۱).

مه قسم دم له م به ندو باوه در بچن

هر چه نده تم شیره له هونری به لاغه لاوازی تیا به لام ما پای خوئی به جوانی

ده به خشی و له به ندومانا ووشه زلی و باوی قورسی رزگاریان بووه، ته نیا بایه خ

به ناوه روک دراوه

هوی ئه و گورانکاریه ش ئه وه بوو. زوربه ی شاعیرانمان بو ئه مسته مول چونو

چاویان به ئه ده بیاتی قه ومه کانی تر که وت که وا شیره ی نه ته وایه تی چه ند بایه خنی پی

دراوه و بو پیشخستی نیشان و نه ته وه که یان رو لیکتی ئیجگار گرنگی بینوه. جگه

له ماش هه لسوکه وتی زوربه ی شاعیرانمان له گه ل بنه مالهی به درخانیه کان بووه.

هستی نه ته وایه تی کاری تیکردوون هه ره نه وه بوئه ناخری بوخوری سه ده ی هه ژده هه م

زوربه ی شاعیرانمان شورشیان به به ره می ئه ده تی ده ست پیکردووه، ئه مه له لایه که وه.

له لایه کی تریشه وه پاشاوه ی کاره سانی بابانه کان هه ر ما بوو. گرو بلیسه ی شیره ی

مه وه لوی و مه لا مسته فای بیسارانی، له گه ل بلا و بوونه وه ی به ره می شیره کانی

«نالی و سالم و کوردی» که سی کوچکه ی بابانیان پی ده لئین، نووسینی به ره می

شیره یان به شیوه دیالیکتی کرمانجی خواروو نووسراوه. که بووه به قوتابخانه ی «نالی و

سالم و کوردی ئیدی زوربه ی شاعیره کانی دوا ی ئه وان

به پیره وی نووسینی ئه و شیوه زمانه یان کردووه بو هیانه دی تاوات و مه به ستیان.

نیر ریچکه ی خوئی گرت. یه که له وانه شیخ رهزای تاله بانی بووه. په پیره وی ئه

قوتابخانه ی کردووه که په یدا بوونی قوتابخانه ی شیره ی نوئی به له ده وری بابانه وه نه

شاری سوله یمانی. هه ر به وزار او به ی نالی و سالم و کوردی شیره یان پی نووسیوو

به هوی بلا و بوونه وه ی ئه ده بیاتی تازه، ئه و به شه زار او به، شیوه دیالیکتی ناخاوتنی

کرمانجی خوارووی پی ده لئین روژ له دوا ی روژ ره گهزی به شه کانی دیالیکتی تری

کوردی له و ئه ده بیاتمه دا زیاتر بوو.

یادی ئه مجار هه مان شیخ رهزای تاله بانی به که یادی «۷۹» ساله به تی گیانی پاکی به

خاک سپردراوه و؛ ئه ستیره ی گهشی له ئاسانی ئه ده بیاتمه دا کوژاوه ته وه.

شیخ رهزا و به سه رهاتی ژبانی:

شیخ رهزا کوردی شیخ عه بدوله جانی کوردی شیخ ئه حمه دی کوردی مه لا

مه محمودی کوردی یوسف ئاغابه له بنه مالهی «کا که سوری قه ره داخی به له خیللی

زه نگنه، مامه کانی به شیخی ته ر یقه تی قادری ناوبانگیان ده رچووه، که شیخ

«عه بدوله کهریم، فه تاح، محیدین، غه فوور، محمه د صالح، محمه د عارف،

عه بدوله عزیزه بوون- وه برا کانشی شیخ (عه لی- عه بدوله قادر- عه بدوله واحد-

ئه گه ر ئاوریك له میژووی ئه ده تی کوردیمان بده بنه وه، ئه وا ده بینن به ره می

شیره ی شاعیره کلاسیکیه کان له سه ره تاوه له چه ند په ره ده یك خوئی نواندووه..

وه که په رده ی غه رامیات و شیره ی غه زه لیان زور بووه، شاعیر پابه ندی عه شقی

دلپه ریک بووه، که وتوته که مه ندی نازی نازداران و مه ست و مه یزه ده ی خه ت و خال و

نیگای چاوی کالو گول و گونای ئال و- وه یا شه ی دای قه دو بالایی نمانی عه ره ریان

بووه، که وا زور به یان له شیره دا جه زیان به هونری به لاغه ت و عیلمی به دبع و به یان و

معانی کردووه، له نیوه له به سه کانه دا: جناس و ته لیج و، به دبع و تشبیه، ئیستیعاره،

مه جاز و کنایه، اطناب، ئیجاز» یان به کاره یناوه به بیرى ئیژو نازکی خه یال و ووردی

مه عناه له گه ل جوانی ووشه و عیباره تی ره نگینان بو رازاندوته وه. هه ندیکتی تریش له

شاعیران روویان کردوته په رده ی ته سه وف و ئیلاهیات و فه لسه فه وه، به سوزیکتی

فیترو سؤفیانه وه له کونجی ته کیه و خانه قا کانه و یا به ژانیکی ده رویشانه و زا هیدی

خه لوه تشبیه به جورئ خوئیان له ده ریای ته سه وف و عه شقیکی راسته قینه نقوم

کردووه. جگه له مانه ش دیمه تی سرووشتی و نیگاری جوان و ره نگینی هاژه ی تافگه ی

کوساران له قه د پالی شاخه کان لیکتی ده دابه وه له گه ل ده نگی خوره ی ئاوی

کانیا وه کان و له گه ل قینکی بای شه ی نه سپا ده یدا له خشه ی نر می گیا کان، ئه مانه

هه مووی وه که سه رچاوه به ک هه ست و ئه ندیشه ی شاعیره کانی پی بزوانده که به

شیره کانیا نه وه پابه ندی ئه م نیگار ستانه بن.

جارچایش هه ر بو هه وین شیره ی نیشانیان گوتوه.

له ده وری شاعیره تی مه لای جه زریدا، ئه م وورده کاریه ی جوانی ووشه و

رازاندنه وه زورباوی سه ندبوو، به لام مه لای جه زری هات ئه و ریبازه شیره یه ی

شکاندووه، هه رچه نده له شیره کانی خویشیدا هونری به لاغه تی به عه ره تی و کوردی

به کاره یناوه، به لام ئه و عه ره بی به کوردی رازاندنه وه یه که م که س بووه ئه م

ریچکه ی گرتوته بهر به تیا به تی له سه ده ی پازده هه مدها، ئیدی شاعیرانی دوا ی ئه ویش

هه ر هه مان ریچکه یان گرتبه ر، له هونری شیره دا ئه م شیوازه شوینی خوئی

چه سپاندووه، میژووی ئه ده تی کوردی قه رزاری مه لایه و، وه پیغه مبه ری سه ده ی

پازده هه میه تی (۱).

له پاشدا زوربه ی شاعیرانمان ورده ورده ی په رده ی غه رامی و شیره ی غه زه لیان که م.

کردووه ته وه خوئیان له قالی هه له سه تی کون رزگار کردووه وه که قه سیده و غه زه ل و پینج

خشته کی- چوار خشته کی- ته رکیب به ند- ته رجیع به ند... هتد. هه وه که شیان بو

ئه وه بوو. له شوین شیره ی غه رامی، شیره ی نه ته وایه تی بلین به کیشی سووک و

پاشبه ند گورین و به کاره یبانی ووشه ی ساده و ساکار بو ئه وه ی زوربه ی خه لک تی یات

بگه ن و له به ندو باوی له غزو گرندان و وورده کاری رزگاریان بی، هه ره که حاجی قادر

حسین) بوون.

وه باپيره گه وره بان که شیخ مهلا ماحمودده، شاعیری ته سوفی بووه، مهسنه ویانی شاعیری ته سوفی گه وره ی فارسی جه لالوددین-ی رومی شرح کردووه، وه شیخ مهلا ماحمودد رابهری تهریقته قادری بووه، به هوی شیخیکی گه وره پینگه پشتووه بووه به شیخی «بهرمال» نهو شیخهش شیخ نهحمده هیندی لاهوری به^(۳).

شیخ رهزا له سالی ۱۸۳۷ له دئی قرخ له چه مجمال له دایک بووه^(۴). شیخ رهزا له تمهانی حوت سالی لای شیخی باوکی دهستی به خویندن کردووه، له پاشا چهند کتیبکی سه ره تالی لای شیخ عه بدولغه فوری مامی شیخویندووه، ئینجا بو کویه چووه، له مده سهی زانای بناوبانگ جهلی زاده مهلا نهسه دی باپیری مهلا محمه دی کویه دامه زراوه، وه له گه حاجی مهلا عه بدوللای کوری مهلا نهسه دو شاعیری بناوبانگ «که یی جوانزوی» دا پیکه وه له مزگوتی گه وره ی کویه فقی بوون، وه ههرسیکیان له زوریکا دهرسیان خویندووه و موتالیان کردووه، له پاشا زویری له نیوان شیخ رهزاو- که یی رویداوه له نهجمادا که یی کویه هر له بهر نه م ناکوکی به جی هیشتووه.

شیخ رهزا له سلطانی له مزگوتی گه وره- مزگوتی کاک نهحمده پیش خویندووی. شیخ رهزا تا تمهانی بیست و پنج سالی خوی به خویندن علمی عه ره یی و ته دیانی فارسی و تورکی به وه خه ربیک کردووه، له پاشا نه که وینه سه ره نه وه که ولاتان و پایته ختی ده ولتی عوسانی بیینی بو نه وه سه ره بینه ناو قاپی ژبانوه، له «۱۸۶۰» به سه ره «چه لب» دا بو نه سه موم چووه، دوو سالیک له وی نه بی و نه گه رینه وه بو که رکوک، له ناوچه ی هه ولیردا نه بیست که هه ره له و سالد دا باوکی مردووه، له پاشا شهش مانگیک له دوی مردنی باوکی- له گه ل شیخ عه لی برایا نیکچووه، نه چی بو کویه بولای شیخ غه فوری مامی که گویا کچی خوی بداتی بهم ناوه وه زیاتر له شهش مانگیک له کویه نه بیلیته وه و بیگاری پی نه کا له پاشا کچه که یی ناداتی! . نه ویش توراو بو که رکوک گه راوه ته وه، به ده رده سه ری و په زا ره یی له و ناوچه به دا رایه بویری تا «۱۸۶۶» دا بو جاری دوهم دهشت نه گه رینه وه به رو بو نه سه موم چوته وه، له کاروانه یی «نه رزه روم» یی نه بیینی... نه چه له به ماوه ییکی زور له وی نه مینینه وه به شیعره ته ده ب خوی له «صدری اعظم» نزیک خستوته وه، له ویشه وه نه که وینه به رچاوی نه هلی «بابی عالی»، ده ننگ و ناوازه یی له و نه وه دا دهنگی داوه ته وه، هاتو چوی هه مو دیوه خانیکی کردووه، به هوی صدری اعظمه وه نه نیری بو حج، له ریگی میسه وه حج نه کاو نه گه رینه وه بو نه سه موم، تا له وی بووه، گه لی جار هاتو چوی نهحمده پاشای بابانی کردووه. بهم جو ره رایه بویری تا له «۱۷۸۴» دا نه گه رینه وه بو که رکوک و نه سه موم به ته وای به جی دئی. له لابه ن حکومته عوسانی به وه نه ختی مانگانه ی بووه، خویشی ورده ورده به به ریوه کشت و کالی له ده ری که رکوک وه- به به ریوه کردووه، ژانیکی رهندانه و ته دیانه ی رابوادووه، زور جار هاتو چوی وه سان پاشاو محمود پاشای جاف و پایوه گه وره کانی نه و ناوه ی کردوه، تا له «۱۸۹۸» دا به ته وای که رکوک به جی هیشتووه و چوه ته به غدا له ته کیه ی طالبانی دانیشتووه.

له به غداش له گه ل نه ربانی قه لم و نه ده بدا رابوادووه، میانه ی له گه ل نه مانه ی سلیم به گی بابان و سید «عه بدول ره حانی نه قیب» ی به غدادا زور خوش بووه. تا له «۱۹۰۹» ی میلادی له تمهانی «۷۴» سالی دا به نه خوشی زه حیری کوچی دوانی کردووه له گورستانی گه بلانی له نزیک شیخ عه بدولقادری گه بلانی له به غدا نیژراوه و له سه ره قسه ی خوی نه م دوو دیره شیعه فارسیه ی خوی له سه ره بردی گوره که ی نو سراوه.

یا رسول الله چه باشد چون سگک اصحاب کھف
داخل جنت شوم در زمره اصحاب تو؟
او رود در جنت و من در جهنم چون رواست؟
او سگک اصحاب کھف و من سگک اصحاب تو؟

شیخ رهزا وه ک بومان ده رکوت له شیعره نو سین دا په ره یی قوتابخانه ی (نالی و سالم و کوردی) ی کردووه، هه رچه نه ده شاعیر دوی نه وانی بووه، به کیک له خاسیه ته کانی نه و قوتابخانه بهش نه وه به که سوودی له جوانی زمانی کوردی دیوه. تا وه کو له نیوه ی دووه می سه ده ی نوزده هه مدا کومه لیک شاعیری پیشکه و توخوازانه به شیعری نه ته وایه تی هاتنه کوری شیعردانان وه (حاجی قادر) حه ریق، مه حوی. عه بدوللابه گی مسباح و دیوان). هه ند باه خی شیعری شیخ رهزا له وه دیاره که زور به ی خه لک به ناسانی تی نه گه و له بهر ساده یی و ره وانی بووه ته ویردی سه ره زمانی خه لکه وه، چونکه له کیشی سووک سواره له ناوه رو کیشدا و اتاداره.. دیره هه لبه سه کانی به قسه ی خوش و نیکات رازاندوته وه.

له کتیه که ی د. عزالدین مصطفی رسول به ناوی شیخ رهزا وه که باسی نه و سه رچاوانه ده کا تا کو ئیستا له سه ره شیخ رهزا نووسویانه، ئینجا له سه ره نووسینیک له و سه رچاوانه بیوررای خوی تیبه ده بریوه، به ک له و سه رچاوانه که نه مین فهیزی بووه به که به جار له سه ره شیخ رهزا نووسویانی:

«له^(۱) چوار لیساندا شاعر بووه. بیلخاسه نه شعاری کوردی به ی هه مو عیاره ته له فه ساحت و به لاغته. له نیکانی ده قیقه و زهرافته و سیعه تی قه ریجه و مه علمانی خاریجه ته قه ریره د. عزالدین ده لی: نه مین فهیزی له بلا و کردنه وه ی شیعره کانی شیخ رهزا دا نمونه ی له هه مو باه ته کان بلا و کردوته تا ده گاته پله ی دووه می شیعری سه تیر، خوی له و باه تی دووه م پله لاداره، لیره دا، د. عزالدین نه م خولا دانه ی نه مین فهیزی به جو ره رایه کی ره خه گرانه ی له قه لم داوه.

وادیاره نه مین فهیزی له باهت شیعری هه جو ی شیخ رهزا وه هیچ باه خیکی پی نه داوه به هیچ جو ریک ناوی نه هیناوه.

دیسان له باره ی ماموه ستا سه جادی داوه، ده لی به دریزی باسی شیخ رهزا ی کردووه، دیاره شیخ رهزا به به کیک له که له شاعیره کانی کورد داده نیت. ره ننگه سه جادی به کم که س و دو اکس بیت که زورتر له لابه نی هه جو گه ری و شه ره جوینی شیخ رهزا- کولییته وه. راسته له زور شویندا نه وه ده رده بریت که شیخ رهزا هه شاعیری هه جو و نیه و جاروبار نووسویانی.

«له بن ده ست نه مه شه وه له شیعری ستایش و پایه لو تیشدا^(۲) وه نه بی له شاعیره کانی تر که متر بووی به لکو له گه لی شوین دا پیشکه و تووتر بیوه، خه بالیکی

نازك و تەبىئەتتىكى ئاۋىنەنى بوۋە، بەنايەتى ئەگەر ھەستى خىرىكى لە بەكى كىردى
بەتەۋاۋى لالغاۋەى شىئەرى كراۋەتەۋە ھەتا ئىت ۋە سەفلىكى بەرزى بۇ ھاتوۋە، خۇ
ئىجگار لە بەشى فارسى بەكەيدا...

لەگەل ئەمەشدا زۆرتى ئەۋ لاپەرەنى «مىژۋى ئەدەبى كوردى» كە بۇ شىخ
رەزا تەرخان كراۋن، بۇ باسى ھەجوۋى شىخ رەزان، بايەختىكى ئىجگار گىزىكى
داۋەنى تەنەت كە لەزمان ۋە دىمەنە بەلاغى بەكەنى شىخ رەزاش دەدوئىت،
ئەۋنە ھەر شەرە جۈننى شىخ رەزايە . لەم بارە بەشەۋە برىارى گەرەى بۇ شىخ رەزا
داۋە ۋەك نوسوبە:-

«لە شىئەرى كەنى» ناتوانىت پەرە شىئەرىك بىننەۋە كە
رېچكەى بەكىكى تىرى گىرتى، يا لەۋى ۋە رگىرتى .

بەنايەتى كە دىتە سەرباسى زەم ۋە قەسە پىۋتن، بەكەمىن شاعىرىكى كوردەۋ
كەس نەتوانىۋە لە دۆزىنەۋى شتى ۋوردى جىنوۋ قەسە پىۋتندا بىگاتى، نەۋەك ھەر
ئەۋەندە بەلكۇ ئىنكار ناكىرى كە شاعىرى بەرزى عەرەب «جەرىر» لە باسى جىنوۋدا
زۆر بەناۋبانگە، من لام ۋايە ئەگەر لە دەۋرى شىخ رەزادا ۋايە نەبەتۋانى لە خاكى
«بەمام» پىۋتتە خاكى عراق .

ئەۋەى سەرنجى ئىمە رابكىشى شىخ رەزا ھەر شاعىرى ھەجوۋ نەبوۋە، ھەرۋەك
د. عزالدین دەلى:- شىخ رەزا لە ھەمۋە مەسەكەنى ئەۋسەى شىئەرى بەرھەمى
ھەيە، لە ھەندىكدا رەسەنى ۋە سۆزى دەروۋنى مەۋفانەى شاعىر ديارەۋ لە ھەندىكدا
شاعىرى كلاسىكى بە دەئىت مەرجى بوۋنە شاعىر بەجى بىننەت . باشتراۋايە لە تۋى
باسەكەدا ئەم پىرە بەسەلمىزىت . ۋە ھەرۋا بەم جۈرە بەپى مەسەى شىخ
رەزاي دابەش كىردوۋە

۱- شىئەرى دىلدارى ۲- شانازى ۳- ستايش ۴- بەرەۋ نىشمانىرەۋەرى ۵- تەسەۋف
۶- شاعىرۋ رىزمى عوسمانى ۷- بارى ژبانى خۇۋى ۸- ژبانى كۆمەلەيەتى (۸) .

لېرەدا ئەۋەى ئىمە مەسەتەنە شىئەرى ھەجوۋەتى، بە دىرژاۋى مىژۋى ئەدەبى
كوردى كەسىك نى بە ۋەك شىخ رەزا خۇى لىدەۋى، ئەم دابو نەرىتى
كۆمەلەيەتى بەى كە باۋە لە تىۋخەلك بە پى رەسەم ۋە سەتۋورى زەمانە ھوكىمى خۇى
لە ناۋ ھەمۋە چىنە كەسائىكى كوردەۋارى چەسپاندوۋە، شىخ ئەم دابو نەرىتى
ئىكشكاندوۋە، بەۋ پەرى تۋانۋە پەردەى شەرمى لەسەر شىئەرى كەنى خۇى لاداوۋە،
لە نىزىك ۋە دوروۋە پەلامارى خەلكى داۋەۋ گەرە بچۈۋ كىشىيان لى قورتار نەبوۋە،
ئەگەر گەشئىك بە ناۋ دىۋانەكەى شىخ رەزادا بەكەن دەبىنن:- لە شىئەرى كەنى تۋوشى
سەدەھا كارەسات ۋە بەزەمساقى سەپرو بە سەدەھا شارو دىھات گەرەۋ، ناۋى
سەدەھا كەسانى ئەۋ ساكەمان بۇ دىننەۋە، جگە لە ناۋەھىئەنى چەندىن تايغەۋ ھۇزو
بەنەمالەۋ رىيازى ئابىنى ۋە تەرىقەت، ۋەگەلىك رۋوداۋو شەرو شۆرى رۇزگار. ئەۋ
دابو نەرىتى كۆمەلەيەتى بەى زۆر باۋى ھەبە لە تىۋ كوردەۋايدا خۇ دەنا دەۋلەتتىكى
ئىسلام دەۋر بەرىكى كۆنە خۋازى ۋە دۋوزى رۆشنىرى دۋا كەتۋورى بارى ئەدەبى
ھەر ئىجگار ھەرگەى لى داخراۋو، لېرەدا پىرسارىك دىتە كەبەۋە چۇن شىخ رەزا بە
شىئەرى ھەجوۋ تۋانى بەگىز سولتان ۋە پاشاۋ والى ۋە زىرو سەلەشكرو- مۋتەسەرىف ۋە
نۆتتەرو شىخ-ئاغاۋ بەگ ۋە خان ۋە مىران دابچى؟

ئەى چۇن ھەر بە شىئەرى كەنى گەبشتۋە سولتان ۋە پاشاۋ مىرو سەلەشكرو والى ۋە
زاناو شىخ ۋە ناۋداران پابەۋ پەلى خۇى پى نۋاندوۋە ھەمىشە لە بەرز كىردەۋەدا
بوۋە؟! .

رۇژ لە دۋاى رۇژ ئەۋ گىلۋە دەزۋەى لە دۋودەستى ھاتوۋە بە ھىچ شىۋەنىك تالە
دەزۋەكەى نەپساۋە ۋە ئەۋىش نەتساۋە . لە ۋەلامدا دەللىن «پارسەنگ»!
كەۋا بوۋ بۇ باس ۋە لىكۆلىنەۋەكەمان بىللىن

شىخ رەزاۋ پارسەنگى تەرازۋى شىئەرى ھەجوۋ... لە پىرسارىۋ ۋەلامدا:-

چەند ھۇبەك ھەبە دەستى شىخ رەزاي گىرتۋە تاۋەكۋ پى بىننەت خۇۋى سەۋورى
ھەجوۋەۋە بىكا بە مۋلكى خۇۋى نەتەۋەكە لى نەبەتەدەر، بەك لە ۋەۋانە ئەۋەبە كە
شىخ رەزا بەرەچەلەك لە بنەمالەى شىخەكەنى تەرىقەنى قادىرى بەۋ... باپىرە گەرەى
مەلا مەحمۇدى زەنگنەبە، بەرەسەى شىخى بەرمال ناسراۋە كە بەھۋى شىخىكى
گەرە پىگەبشتۋەۋە ناۋى شىخ ئەحمەد ھىندى لاھورى بە، لە چەند شۋىتىكى
كوردستان ۋە شارانى تىرىش تەكەبە دەروئىش ۋە مەرىدان ھەبوۋە، پابەۋ شۋىتى تايەتى يان
لە تىۋ خەلكدا ھەبوۋە، رىزو حورمەتبان لە تىۋخەلكدا پەلداربوۋە .

ھەر ۋەك مامۇستا مەسعود مەمەد لە باسى كەبى جۋانرۋىدا باسى ئەم
ناكۆكەمان بە ئەمانەتتىكى مىژۋى بۇ دەگىرتەۋە ئەۋ شەرە شىئەرى نىۋان شىخ رەزاي

تالەبانى كەبى جۋانرۋىدا، لە بەر دوۋ ھۇ بوۋە، بەكەكىان: «ئەۋەبە كە شىخ رەزا
لە كۆمەلەيەتى خۇى زۆر لە زور كەبى پەۋە گىرتۋەۋە پى ئەستەم بوۋە رۋوتەتتىكى
ۋەك كەبى بەۋ چەشە لى پەروانى لەگەلىا . دوۋەمىان . ئەۋەبە كە كەبى ھەرگىز
دانەماۋە لە جەۋابدانەۋى شىخ رەزا، تىتر مانەۋەى ھەردوۋكىان دەئىتە شىئەرى
ناممكىن . حاجى مەلا عەبدوللا، مامۇستاي كەبى، لە بەر ئەۋ دۋستابەنى بە كۆنەى كە
لەمەبىانى جەلى زادان ۋە تالەبانىندا ھەبوۋە، بەنايەتى لە بەر زىدە خۇشەۋىستى بەكى
بەبى حاجى مەلا ئەسەدو شىخ ئەۋرەجانى تالەبانى ۋە باۋكى شىخ رەزا سەرەپى
مەقام ۋە دەسەلاتى تالەبانى ۋە بىنەۋانى كەبى ناچار دەپ حاجى مەلا عەبدوللا كە پۋو
لە كەبى گىزگاۋ لى بۆرۋىت ۋە ئەنجامدا حاجى مەلا عەبدوللا كەبى دەركردوۋە .

ھۇى دوۋەمىان دەۋلەمەندى شىخ رەزايە لە بەكارھىئەتى زاراۋەۋ ۋە شەى جۋانى
كوردى، چۈنكە شىخ رەزا ھەر لە دەۋرى مەنلېدا بەدۋاى خۇندىن گەرەۋە ئەۋ دىۋ
ئەۋ شارى كىردوۋە، جگە لەۋە لە كۆمەلگەى كوردەۋارى زۆر نىزىك بۇتەۋەۋ لە
دېۋەخان ۋە تەكەبە خانەقادا لە كۆرى ئەۋ مەجلىسانەى كە دانىشتى لەگەلدا كىردوۋو
بەخىرلى قىرى ئىدېۋم پەندو قەسە نەستەق ۋە نىكەنى سەرنج راكېشەر بوۋ، چۈنكى
شىخ لە شىئەرى كەنى بەشە كوردى بەكەى پەپەرەۋى شىۋە دىالىكى كىرمانجى خاۋوۋى
كىردوۋە لەلەبەنى ئەۋ، ھەۋ شىئەرى زۆر رەۋان ۋە سادە بوۋە، كە بەسەر زارىدا
ھاتوۋە، بۇ ئەۋەى ئەم پەندو قەسە نەستەقەنى تىۋ كۆمەلگەى كوردەۋارى بىخاتە قالى
شىئەرى بە شىۋەتتىكى ھونەركارانە داپىرېزى، ھەتا ۋاى لىھاتوۋە شانازى بەزمانى بكا،
ئەۋەندە تىۋ كارىگەر بوۋە، ۋەك شىئەرى مىسرى برىارى بە پىشت بوۋە .

ھۇى سى پەمىان: ئەۋەبوۋە شەرە شىئەرى كەبەنى لە نىۋان «شكرى فىلى» ۋە شىخ

رهزادا بهر بهر کانی به کی زوری خایاندووه وای له شیخ رهزا کردووه، په لاماری هممو زار اووه ووشه گران وهك تیرهاوژن ناراسته بکا، له م قاپی به ده دانانی شیعی شیره جنیو، جنیو بازی وهكو تاو خواردنوه بووه لای نهو كه سیش نهی توانیوه خوی لی بدا .

هوی چواره میان نهوه به: لایه شیعی کومیدی به که شیخ رهزا که وا زور بهی خه لکی رهش و رووی گرتوتهوه، بون و برینگی پیکه نین و به زمه سانی لی هه لقولآوه، هه وهكو ماموستا عبد الرزاق بهار له باسی «شیخ رهزای کومیدیو سالوک» ده لی: «واتا- ده موی بلیم لایه کومیدی له شیعه کاندای بووه ته پاسپورت بو تیبه ربوون به سه هه مو سنوور یکدا»^(۱۰) .

هوی پینجه میان نهوه به «شیخ رهزا به کیکه لهو شاعیره کوردانهی که به چوار زماهی کوردی فارسی و تورکی و عه ره شیعی موله موعی هه به . نهوهی بو شیخ بو شیخ رهزاش گونجاوه له جیهانی شیعه دوا نهو زمانانهی پی گوتوون بو هیچ شاعیر یکی تری کوردی ریک نه که وتووه»^(۱۱) . شیخ رهزا به هه چوار زمان شیعی هه جووی ریک خستوه، وه له هونه ری به لاغه تیش درینگی لیوه نه کردووه له دانانی تشیه و- ستعارة- کنایه- توره . هتد زور خیرا و تهرده ست بووه، له پرسیارو وه لآمدا نه م هه مو وورده کاری بهی له هونه ری به لاغه تدا به زوری بو نهوه به کارهیناوه پارسه نگی مانا شیعی به که به تی وهك پردیکه بو خو ده ر باز کردنی له وه لآمدا نه وهی پرسیار هه مه چه شتهی خه لکه وه .

هوی شه میان نهوه به ؛ شیخ هه شاعیری هه جووو به زمه سات و گالته و گه پی ژان نه بووه، شیعی ستایشی ثانی و خواناسیشی هه به، جگه له به شه کوردی به که شیعی ستایشی به فارسی و تورکی هه داناه . هه چهنده شیخ رهزا به رگی ته سو فی له به رخوی نه کردووه، چونکه له شیعه کانی نه م پله بهی وه ده ست نه هیناوه که شاعیر یکی ته سو ف له ده ریای عه شقیکی راسته قینه خوی تیا به نقوم کردنی . هه چهنده به ره و تریقه ت و مزه ب و پیاو چاکان رویشتوه، به لآم وه نه بی پریشکی هه جوو نه یانی گرتیته وه، لیره دا شیخ رهزا پارسه نگی که بیلمه تانه راگرتووه هه چهنده سنووری شیعی هه جووی فراوانه، له شیعی ستایشی ثانی گه لیک فراوان بووه، شاعیره کانی پینشو په ردهی شیعی ته سو ف تیا هیات بو ستایشی پیغه مه رو خوله فاکان یان گوتووه، لیره شیخ رهزا خوی داوه ته پال غه وسی گه یلانی و هه روا خوشی داوه ته پال نیام رهزا . ستایشی تریقه تی قادری کردووه هه روا ستایشی تریقه تی نه قشبه ندیشی کردووه، سوزو خوشه ویستی به کی ده روونی بو ساداتی به رزنجه چه سپاندووه و پروای نه وای پی هه بووه، ههروه که لهو شیعه یا ده لی: -

موخاله فم فی نه من سعائیکی میقام
غولامی حه لقه به گوشی جه میعی سادام

نه نانه ت زور جار هه ستهی هه جووو جنیو بازی شیخ رهزا جولاوه له سنووری سات دایگرتووه به «شکری فه زلی» گوتووه: -

من دهزام کی له خشتهی بردووی نه ما چه سوود سه ییده
سه یید قسهی سووکی ده بی ده رحق نه که م^(۱۲)

هوی حه وته م نهوه به: شاعیرانی پینشو مان له مه به سی شیعی یان درینگی یان نه کردووه، به لآم هیچ کامیکان وهك شیخ رهزا بو نه چووه .

نهو کاتهی شیخ رهزا نهو په رده بهی کرده وه نه ده بی کوردی ده میک بوو پینو بیستی به شیعی هه جووی شیخ رهزا بووه، ههروه که نووسه ری به ناوبانگی جیهانی (سیلن زودمان) ده لی: «شعه کانی شیخ گه لیک به ناوازو ده نگداره بو ئوف و نازاری کورده واری، چونکه نه ده بی کوردی تینووی نه م بابه ته شیعه نه به کومه لایه تیش هه ر تامه زرو به تی خوژگا ده یان رولهی وهك شیخ رهزایان له نامیز بگرتیا به، نینجا نه ده بی کوردی و جاگی روشن ده بووه . بو چاره سه ر کردنی گروگرفتی کومه ل و، وه له پیناوی پاراستنی مانی مرو فایه تی و نه ته وه و که له بوور» . بی گومان قسه که سیلن واده گه به نی نه ده بی کوردی خوا خوی بووه . که شیخ رهزای یکی وا بلیمه ت و زیره کی بو بیته کوری مه یدا نه وه . شیخ نه وهی له ده ستهی هاتووه بی په روا به هه مو کون و که له به ریکی نه ته وه که سی دا چووه و، هه رشتیکی ناره وای دیوه، به زمانی ناگرینی نه نجامی خوی پیکاه و هه چیش نه تر ساوه و زوریش بی باک بووه، چونکه شیخ زور چاک له رووی کومه لایه تی به وه نریک بوته وه و خیرا گرو گرفته کانی نهو کومه لهی به خه لک راگه باندووه .

که و ابو شیخ زور چاک لهو راستی به گه یشتووه، لهو مه یدا نه دا هه ر خوی تاقه سواره نینجا هه چهنده نه سپی تاویدا هه رکه مه، به گویره ی قسه که سی سیلن نه گه ر نو شاعیری وهك شیخ رهزایان هه بایه نینجا و جاغان کویر نه ده بووو روشن و ناوه دان ده بوو، هه ر بو به شیخ گوتی به که س نه داوه و، له نریکترین که سه وه ده ستهی به شیعی هه جو کردووه .

هه رجه نده ندی که س ده لین شیخ رهزا جوینی به باوای پیرانمان داوه چ ره وای هه قه؟ نهوه چی به؟ .. گوا یا شیعی گوتووه! با شیخ جوینی به سی چوار که س دای له بابی هه جووه وه ... نهو مه به ستهی نهو دوو سی که سه نی به! لیره دا شیخ ویستووی به تی نهو بوشانی به پر بکاته وه له نه ده بی کوردی که له لای هیندی که س دیار نی به له لای شیخ به زه ق دیار بووه، شیخ رهزاش هه روا ی لیک داوه ته وه نه گه ر جوینی دا چی به؟ نهو په ری هیندی که س لیوی خوارده کا!!! نه گاهمان ده روخی و نه زه ویش شه ق ده بی . لیره دا شیخ ته رازووی شیعی له ده ست خوی بووه، چونکه خوی به تهنیا لهو مه یدا نه بووه، هه ر چهنده زمانی تیژ بووه هه ر ویستووی به تی زیاتر بریت تاوه کو پارسه نگی که سی له نگ نه بیته ههروه که خوی ده لی: من جنیوم به دووسی که سی داوه له گه ل شیخ صالح ووتوویژ ده کا .

تۆكە خۆت مەيلى جىنۇ بازى دەكەي «شىخ صالح»
 بۇ دەكەي سەر زەنشى من كە «رضا» ھەجاوھ
 غايەتى بەندە جىنۇم بە دو سىبە كەس دابى
 تو ھەتا ايستە بە قوربان ، بە ھەزارت داوھ ^(۱۴)

ئىگومان لەو شىعەريا ئەگەر شىخ صالح بلىت بۇ پىم دەلىتى
 (ھەزارت داوھ) لەو لەمدا دەلىتى لەگەل جوتى تۆمە . مەبەستەم چى تى
 نى بەو پارسەنگەكەي بەو ھەراست كىردۆتەوھ .

نمونەى شىعەرى : -

پىر كە كوكى و ، نە تىرى ، دوورە لە مردن ھىشتا
 وردە ناھەنگى دواى كۆكە نشانەى ئەجەلە
 پىر كە كوكى و تىرى دەنگى وەكو بارە زەلە
 شاھدى موعتەبەرم غزەھى مەئوروى تەلە ^(۱۵)

ئىرەدا شىخ رەزا ھاتۆتە سەر وەسنى پىاوى پىر : ئىمە ھەموومان
 دەزانىن پىرى دەردىكەو ھەموومان بەخزمەتى دەگەين و پىرى زۆر قەسەى لە
 سەر ھاتوھ ، ھەرچى چۆتە خزمەتى بەسەد عەيب لە دەستى رىزگار
 نەبووھ ، ھەر وەكو دەلىن پىرى و سەد عەيب - دوورت لى نىزىك بووھ ،
 مەبەست لە چاوكىزى بە ، دوورت لى بووھ بە سى - مەبەست گۆچانە .
 جووت لى بووئە تاق - مەبەست ددانە ... ھتە . وادىارە شىخ رەزاش
 زۆر قىنى لى بووئەوھ . بۇنى واكەوتۆتە زەمى . بەلام ئىرەدا شىخ رەزا
 دەورى «پىرشىكىك» ى پىپۆرى بىنبوھ ھەلساوھ نەخشەيىكى كارىكتورى
 بۇكىشاوھ ، ھەموو تەختىنى قەلبى وەرگرتوھ ، وەنشانەكانى مردنىشى پى
 ووتوھوھ عىلاجىشى داوھتى بەخۆراپى ، ئىرەدا شىخ رەزا دەردى پىرى بە
 نى ئومىدى ناھىلىتەوھ تروسكانىيىكى روشنى بۇ ھىشتۆتەوھ ، ئىرەدا
 لەبەسەرھاتى چىروكى پىرى .. خوى دەكاتە پالەوانى چىروكەكەو دەورى
 پالەوانىتى وەدەست دىنى ، ھەر چەندە پىرى بەككەوتەى سەراوسەر
 بەزەوى دادا . بەلام راستىشى دەكاتەوھ پارسەنگەكەى بۇ
 راگرتوھ ... وەك دەلىتى :

ھەوشەيىكىم ھەبە بەقەدەرى لەپىتى
 رۆز عىلاجى ئەكەم بەشەو ئەتەپى
 مەنقەدو درزو ، ئاودزى ھەر چەند
 دەيگرم ، دەيگرم ، بە دەستو بە پىتى
 شەو كە دىم دەم دەكاتەوھ وەكو ھار

وا ئەزانم سەگەو بە من ئەحەپىتى
 سەرو رىشم لە تۆزو قىسل و گەچا
 وەك پەلاسىكە پىر لە رشك و سىپى
 خەمى شاگردەكان زىاتر دەخۆم

گەورە ھەر چاگە ئاخ لە دەس دەس و پىتى ^(۱۸)

شىخ رەزا ئىرە وەسنى خانووەكەى دەكا بە شىوھىيىكى گالتەجارى .
 دىسان نەخشەى خانووەكەى دروست كىردوھ ، ئىرە مبالەغەيىكى
 نى وئىتەى تىابە كىردوھ . بە جۆرىكى بەزم و گالتە جارى و كار يكاكتورى
 عەبەكانى دەست نىشان كىردوھو . خوشى وەك ئەندازىارىك ئەو جۆرە
 خانوانەى كە دروست كىرون رەفز دەكاتەوھ ، تەنانتە خانوويىكى وا
 بچووك بەم شىوھ ئەندازەى بەكرى ! .. ئەى خانووى گەورەتر دەپى چۆن
 دروست بەكرى . چارەسەرى بابەتىكى بارى كۆمەلابەنى كوردەوارى
 كىردوھو ، وەستاو كىركارو شاگردانى ئەوساى بەرامبەر بە كۆمەل رىسوا
 كىردوھ . خەلكى لى بە ئاگا ھىنانون - بەرىگابەكى ھونەرى خەلكى
 لى ھوشيار كىردونەتەوھ يا وەك رەخنەگىرىكى توندوتىز ھىرش دەبانە سەريان
 بۇئەو بارە ناھەموارەى لە ناو كۆمەلدا دىارە - بۇئەوھى خەلك زۆر باش
 ئەم جۆرە كەسانە بناسى بە ناوى وەستاو شاگردى خويان دەژبىن و كۆمەل
 سوود لە بەھرەو كىردەوھىان وەرناگرى ، ھەر چەندە شاعر كەلە سەرەتاوھ
 ناوى خانووەكەى خوى ھىناوھ بەلام مەبەستى ھەر ئەوھ بووھ عەبى
 ئەوانىش دەرىجات و پارسەنگەكەى بەوھ داوھتەوھ ، شىعەرىكى مەلا
 ھەوانى شاعىرى خوالى خوشبوو ھەبە ئەوئىش ھەر لەسەر خانو
 گوتووبەنى :

فەلەك لىم ناگەرى . تىغى زوبانم دىتە دەر چ بگەم !

بە رىزانى ھەوادىس پىم دەخوا خوتى جگەر چ بگەم

ھەتا روزى لە ناگەھ بان و دىوارى ھەموو روخا

ئىتر بۇ خۆم نەكەم گىران و شىن و قور بەسەر چ بگەم

ئەگەرچى خانوھكەم لاىكى روخواو بەسەر بەكدا

عووم گە نى بەھەشتا ... بەكارە ھىشتا

تصدىق گەر نەفەرموى . ھەستەم بەرم بەرەشتا ! ^(۱۷)

نمونەى شىعەرى :

به فبردهوسی نهزام یا بهگنجی پر گوهر چ بکهم^(۱۹)

من لیره مه بهستم نهوهنی به شاعیری بهتی ههوانی و شیخ رهزا بجهمه نای
 بهك ترازووو بهراوردی یان بکهم ، چونکه شاعیری بهتی شیخ گهلی
 بهرزتره ، هه چهنده هم شاعیرهشان شیعری هه جای ووتوه ، شعری به
 کوردی و عهه بی و فارسی ههیه . بهیرهوی قوتانجانهای شیعری نالی و
 سالم و نهوانی دی کردوه بهلام ساده بی و سووکی و رهوانی اه
 شیعرهکانی دا ناشکرا دیاره ، نهویش ههروهك شیخ له واقعی ژبانی
 کوردهواری به قوولی ورد بوووتهوه ، له چوار چیهی ژبانی خو بهوه بهنجهی
 بوگهلی زامی ناسوری کوردهواری دریز کردوهو به ههلبهستی شیعری
 خه لکیان هوشیار کردوتهوه .
 نمونهی شیعری شیخ رهزا : -

ئیستریکی رووت و قووت

میر بهسه د مینته هه ناردی ئیستریکی رووت و قووت
 دهست و پا سست و سه قهت نه ندامی هه رهك عه نکه بووت ،
 خاوهنی تالیکی نالیم بی نه داوه موتلهقا
 داویهتی نه ما وه کو بیستومه قوونی لابه مووت
 پووش له لای هه لویه ، هه تا کو به لووشه ی چنگک که وی
 پای نه دا ، لوولی نه دا ، قوونی نه دا ، مانندی حووت
 گهرچی ناتوانی بیزوی هیند له رو کهم قوهه ته .
 ده نکه جوینیکی نیشان دهی ، تا قیامهت دی له دووت
 پشتی ریش و شانی زامدارو جه دهو بوو ناعیلاج
 چهند قرۆشینکم هه بوو بوم دا به نهوت و عه نزه رووت
 مه سه له حهت وایه هه تا نه بخوار دووم بینیرمه وه
 زور نه ترسم دفعه بی قووم بیدا بکا به قووت^(۲۰)

ئیش و کار بکی ئیجگار زوره ده بهستی نهوه نایه ن هیستر ماندوهه برسی و
 تینوو ده بی ، جا نه گهر نه و ئیستره توپی ئیستریکی تر دیننه وه بوئیش له
 شوینی ، به لام له لای شیخ رهزا نهوه بوی مه یسهر نانی ، لیره شدا شیخ
 وای له میر کردوهه نه و منته تهی له سه ر شیخ کردوهه به لای خوئی دا
 بشکینه وه چونکه چ پاره و پوول و دارایی هه بووه ، هه مووی له ئیستره که
 داوه هه ر سوودیشی نه بووه ، نه گهر هه جووی میریشی تیدایی میر هه ر له
 ئاست شیخ رهزاوه مه جووره بی دهنگ بی ، پارسه نگی ترازوو که ی
 راست و دروست راگرتوهه و هیچ قیلی له میر نه کردوهه .

سالمی شاعیر نهویش باسی وولاخه که ی خوئی ده کاو ده لی :
 گویا اظهاری عزوری خوئی نه کا دیم زینی کهم
 هه له ده تۆرتی وه کو گای بارنه بهر خوئی شیت نه کا
 دهست نه بهم زینی بکهم چونکه له سواری عاجزه
 بو له قه خوئی خوش نه کات و مۆر نه بی لیم لابه لا^(۲۱)
 لیره دا هیستره که ی سالم به پیچه وانهی هیستری شیخ رهزایه .

سه رچاوه و پراویز

- ۱ - میزوی نه ده بی کوردی ماموستا علاء الدین سجادی - ۱۹۷۲ چاپی دووه م به غدا ل ۱۹۶ .
- ۲ - گۆقاری جیا - ماموستا کریم شاره زا - ژماره ۲ - سالی ۱ - ل ۲ هه ولیز ۱۹۷۱ .
- ۳ - رۆشنیری نوی ژماره - ۳۵ - به غدا ، ۱۱/۱ ۱۹۷۴ ل ۴
- ۴ - ده فته ری کورده واری بهرگی به کهم به غدا کانونی دووه می ۱۹۷۰ ل ۱۲ - گه لیک بیروا هه به
 له سهر هاته دنای شیخ رهزا به لام د . عز الدین سالی ۱۸۳۲ به نریک داده نی .
- ۵ - میزوی نه ده بی کوردی - علاء الدین سجادی چ ۲ به غدا سالی ۱۹۷۲ ل ۳۷۵ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷ .
- ۶ - شیخ رهزای تاله بان د . عز الدین مصطفی رسول سالی ۱۹۷۹ به غدا ل .
- ۷ - شیخ رهزای تاله بان د . عز الدین مصطفی رسول سالی ۱۹۷۹ به غدا ل ۱۷
- ۸ - هه مان سه رچاوه ل ۵۲
- ۹ - ده فته ری کورده واری بهرگی دووه م - به غدا : مارت نیسانی ۱۹۷۰ ل ۳۳
- ۱۰ - گۆقاری کاروان ژ : ۸ - سالی ۱۹۸۳ ل ۱۸
- ۱۱ - میزوی نه ده بی کوردی د . ماری خه زنه دار ۱۹۸۴ به غدا ل ۲۰۷
- ۱۲ - شیخ رهزای تاله بان د . عز الدین ۱۹۷۹ به غدا ل ۱۰۵
- ۱۳ - رۆشنیری نوی - محمود زامدار ژماره (۳۵) به غدا ۱۱/۱ ۱۹۷۴ ل ۴
- ۱۴ - دیوانی شیخ رهزای تاله بان ل ۸۲ .
- ۱۵ - هه مان سه رچاوه تاله بان ل ۸۱ .
- ۱۶ - هه مان سه رچاوه تاله بان ل ۸۳ .
- ۱۷ - میزوی نه ده بی کوردی - علاء الدین سجادی - ۱۹۷۲ چ ۲ به غدا ل ۳۹۱
- ۱۸ - دیوانی شیخ رهزای تاله بان ل ۷۱ .
- ۱۹ - گۆقاری برایی ژماره ۱ - سالی ۱ به غدا ل ۱۴
- ۲۰ - شیخ رهزای تاله بان د . عز الدین ۱۹۷۹ به غدا ل ۹۵
- ۲۱ - رۆشنیری نوی ژماره (۳۵) به غدا ۱۱/۱ ۱۹۷۴ ل ۲ .